

VOYAGA YETMAGANLARDA JINOYAT MOTIVLARI SHAKLLANGANLIK HOLATI VA XARAKTERLI XUSUSIYATLARI TAVSIFI

Raxmatov Faxriddin Umarovich,

Respublika Ma'naviyat va ma'rifat markazi huzuridagi Ijtimoiy-ma'naviy tadqiqotlar instituti
erkin tadqiqotchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada voyaga yetmagan jinoyatchilar shaxsining tavsifi, ularning shaxsiy xarakteridagi o'ziga xos xususiyatlari, voyaga yetmaganlar o'rtasida jinoyatlar va huquqbuzarliklarni oldini olish borasida mamlakatimizda olib borilayotgan ishlar, voyaga yetmaganlar o'rtasida sodir etilgan jinoyatlar haqida statistika ma'lumotlar, voyaga yetmagan huquqbuzarlarning shaxsining kriminologik tavsifi haqida xorijiy huquqshunoslarning qarashlari tahlil qilingan. shuningdek voyaga yetmaganlarda jinoyat motivlari shakllanganlik holati va xarakterli xususiyatlari tavsifi o'rganilgan.

Kalit so'zlar: loqaydlik, beparvolik, nazoratning yo'qligi, deviant xulq, ongsizlik, shaxsiy xususiyatlar, moslashish, tarbiyaviy-psixologik choralar.

ХАРАКТЕРИСТИКА СОСТОЯНИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПРЕСТУПНЫХ МОТИВОВ У НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ И ИХ ХАРАКТЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ

Рахматов Фахриддин Умарович,

При Республиканском центре духовности и просвещения исследователь Института
социально-духовных исследований

Аннотация: в данной статье проанализированы характеристики личности несовершеннолетних правонарушителей, особенности их личностного характера, проводимая в нашей стране работа по предупреждению преступлений и правонарушений среди несовершеннолетних, статистические данные о преступлениях, совершенных среди несовершеннолетних, взгляды зарубежных юристов на криминальную характеристику личности несовершеннолетних правонарушителей. изучено также описание состояния и характерных особенностей формирования преступных мотивов у несовершеннолетних.

Ключевые слова: безразличие, беспечность, бесконтрольность, девиантное поведение, бессознательность, личностные особенности, адаптация, образовательные и психологические мероприятия.

DESCRIPTION OF THE STATE OF FORMATION OF CRIMINAL MOTIVES IN MINORS AND THEIR CHARACTERISTIC FEATURES

Raxmatov Faxriddin Umarovich,

The Republican Center for spirituality and enlightenment Free researcher of the Institute of
socio-spiritual research

Annotation: this article analyzes the description of the personality of juvenile offenders, their peculiarities in their personal character; the work carried out in our country on the Prevention of crimes and offenses among minors, statistical data on crimes committed among minors, the views of foreign lawyers on the criminological description of the personality of minor offenders. also in minors, a description of the state and characteristic features of the formation of criminal motives is studied.

Key words: indifference, carelessness, lack of control, deviant behavior, unconsciousness, personal characteristics, adaptation, educational and psychological measures.

Psixologiya fanlari sohasida erishilgan jahon tajribasining ko'rsatishicha motivlarning yuzaga kelishi va motivasion yo'nalganlik ko'p jihatdan oila tarbiyasi bilan bog'liqdir. Oilada qaror topgan o'zaro munosabatlar, uning ta'sirida yuzaga kelgan tarbiya muhiti va farzandlar tarbiyasiga bo'lgan e'tibor buning asosini tashkil qiladi.

Shu nuqtai nazardan mazkur maqolada voyaga yetmaganlarda jinoyat motivlari shakllanishiga ta'sir etadigan muhim omillarni (tabiiy-biologik, ijtimoiy-iqtisodiy, ma'naviy-psixologik va tarbiyaviy-pedagogik) o'rganish bilan ularning mohiyati va xususiyatlarini tarbiyaviy-psixologik me'yorlar asosida baholashga harakat qildik.

1-jadval
Voyaga yetmaganlarda jinoyat motivlari shakllanishining asosiy sabablari
(n=423)

№	M A N B A L A R	Tanlov natijalari	
		O'rin	Foiz
1.	Voyaga yetmaganlarning yetarlicha tarbiyalanmaganligi, unda tarbiyaviy bo'shliqning mavjudligi	1,79	87,2
2.	Voyaga yetmaganlar taqdiri uchun ota-onalarning e'tiborsizligi (tarbiyada loqaydlik, beparvolik, nazoratning yo'qligi)	1,80	92,0
3.	Voyaga yetmaganlar turmushida iqtisodiy yetishmovchilikning ta'siri	2,52	76,5
4.	Voyaga yetmaganlar yolg'on tasavvurlarning psixologik ta'sir kuchiga ishonib (aldanib), hayotda o'z o'rnini topishga intilishi	2,56	71,8
5.	Voyaga yetmaganlar ma'naviyatining bo'shligi natijasida yolg'on tasavvurlarga ishonishi (tasavvurlar to'qnashuvida aldamchi tasavvurlarga tobeligi)	2,77	70,8
6.	Voyaga yetmaganlar hissiy-irodaviy holatining beqarorligi, unda tobelikning mavjudligi (hissiy-irodaviy holatlar me'yorida shakllanmaganligi)	3,20	63,1

O'tkazilgan anketa so'rov natijalariga (1-jadval) ko'ra, voyaga yetmaganlar taqdiri uchun ota-onalarning e'tiborsizligi (tarbiyada loqaydlik, beparvolik, nazoratning yo'qligi) 92,0% ni, voyaga yetmaganlarning yetarlicha tarbiyalanmaganligi, unda tarbiyaviy bo'shliqning mavjudligi 87,2%ni, voyaga yetmaganlar uchun iqtisodiy yetishmovchilikning ta'siri 76,5%ni, voyaga yetmaganlar yolg'on tasavvurlarning psixologik ta'sir kuchiga ishonib (aldanib), hayotda o'z o'rnini topishga intilishi 71,8%ni, voyaga yetmaganlar ma'naviyatining bo'shligi natijasida yolg'on tasavvurlarga ishonishi (tasavvurlar to'qnashuvida aldamchi tasavvurlarni ustun deb bilishi) 70,8%ni, voyaga yetmaganlar hissiy-irodaviy holatining beqarorligi, unda tobelikning mavjudligi (hissiy-irodaviy holatlar me'yorida shakllanmaganligi) 63,1% voyaga yetmaganlarda jinoyat motivlari shakllanishining eng ta'sirchan manbalari deb hisoblaydilar.

Mazkur tadqiqot voyaga yetmaganlar yoshlarda jinoyat motivlari shakllanishi bilan bog'liq muhim omillarni aniqlashga yo'nalgan bo'lib, ushbu yo'nalishda olib borilishi zarur bo'lgan tarbiyaviy-psixologik dasturlar va shart-sharoitlarni yaratish istiqbollari belgilashga yordam beradi.

Shundan so'ng biz, tadqiqotlarimiz dasturiga asoslanib, voyaga yetmaganlar tarbiyasidagi salbiy o'zgarishlarni namoyon bo'lish jabhalarini o'rganish maqsadida aynan jinoyat motivlari shakllanayotgan respondentlar kontingenti bilan anketa so'rovnomalarini o'tkazdik.

2-jadval
Voyaga yetmaganlarda shakllanayotgan jinoyat motivlarini aniqlashning jabhalari. (n=66)

№	O' R G A N I S h M A N B A L A R I	Tanlov natijalari	
		O'rin	Foiz
1.	Voyaga yetmaganlar bilan suhbatlashib, o'zaro muloqot va munosabat jarayonida uning bilimi, tasavvurlari, qiziqishi, e'tiqodi va dunyoqarashiga hos jihatlarni o'rganish bilan	1,68	90,5
2.	Voyaga yetmaganlarni yurish-turishi, o'zini tutishi, odamlar bilan bo'lgan o'zaro munosabati, narsalarga, hodisalarga va voqyealarga bo'lgan munosabatini kuzatish orqali	1,72	88,7
3.	Ularning yolg'on va asossiz tasavvurlar yordamida hayotiy zarur narsalarga erishishga yo'naltirilgan fikrlarga nisbatan munosabatini aniqlash bilan	2,32	82,6
4.	Voyaga yetmaganlarning jinoiy xatti-harakatlar va uning oqibatlariga bo'lgan munosabatlarini o'rganish yordamida	2,37	70,6
5.	Jinoiy motivlar shakllangan voyaga yetmaganlarning amaliy faoliyati va faoliyat natijalarini o'rganish asosida zarur ma'lumotlarni to'plash orqali	2,77	74,5

So'rovnomana natijalariga (2-jadval) ko'ra, voyaga yetmaganlar bilan suhbatlashib, o'zaro muloqot va munosabat jarayonida ularning bilimi, tasavvurlari, qiziqishi, e'tiqodi va dunyoqarashiga hos jihatlarini o'rganish yordamida (o'rinlar yig'indisi 1,68; 90,5%), o'spirinlarni yurish-turishi, o'zini tutishi, odamlar bilan bo'lgan o'zaro munosabati, narsalarga, hodisalarga va voqyealarga bo'lgan munosabatini kuzatish orqali bilish (o'rinlar yig'indisi 1,72; 88,7%) ularda shakllanayotgan jinoyat motivlarini aniqlashning asosiy usullari ekanligi qayd etildi.

Voyaga yetmaganlar xulq-atvorida shakllanayotgan jinoyat motivlarini aniqlashda ularning yolg'on va asossiz tasavvurlar yordamida hayotiy zarur narsalarga erishishga yo'naltirilgan fikrlarga nisbatan bo'lgan munosabatlari bilan (o'rinlar yig'indisi 2,32; 82,6%), voyaga yetmaganlarning jinoiy xatti-harakatlar va uning oqibatlariga bo'lgan munosabatlarini tahlil qilish yordamida (2,37; 70,6%), jinoiy motivlar shakllangan voyaga yetmaganlarning amaliy faoliyati va faoliyat natijalarini o'rganish asosida zarur ma'lumotlarni to'plash yordamida (o'rinlar yig'indisi 2,77; 74,5%) asosli to'xtamga kelish ham muhim o'rin tutishi qayd etildi.

Voyaga yetmaganlar xulq-atvorida yuzaga kelish ehtimoli bo'lgan salbiy o'zgarishlarning psixologik asoslarini chuqurroq o'rganish maqsadida ularning hayoti va faoliyatini yo'naltirishda yetakchilik qilayotgan motivlarni ham aniqlashga harakat qildik. (3-jadval)

3-jadval
Voyaga yetmaganlar hayoti va faoliyatini belgilovchi yetakchi motivlarni aniqlash (n=167).

№	M A N B A L A R	Tanlov natijalari	
		O'rin	Foiz
1.	Kundalik zarur ehtiyojlarni ta'minlashga erishish	1,46	92,9
2.	Ota-onasi va oila a'zolariga muhtoj bo'lmaslik	1,69	75,3
3.	Yaxshi yashash imkoniyatlarini qidirish va tengdoshlaridan kam bo'lmaslik	1,50	82,0
4.	Hayotda o'zi xoxlayotgan narsalarga erishish, tengqurlari o'rtasida obru-e'tibor topish, to'laqonli yashashga intilish	3,48	64,5

3-jadvalda bayon etilgan natijalardan ko'rinadiki, voyaga yetmaganlar uchun kundalik zarur ehtiyojlarni ta'minlashga erishish (o'rinlar yig'indisi 1,46; 92,9%), yaxshi yashash imkoniyatlarini qidirish va tengdoshlaridan kam bo'lmaslik (o'rinlar yig'indisi 1,50; 82,0%) jinoyat motivlari shakllanayotgan voyaga yetmaganlar hayoti va faoliyati yo'nalishini belgilovchi eng muhim va zarur yetakchi motivlar ekanligi aniqlandi.

Voyaga yetmaganlarning fikriga ko'ra, voyaga yetmaganlar o'z ota-onasi va oila a'zolariga muhtoj bo'lmaslikka intilishi (o'rinlar yig'indisi 1,69; 75,3%) va hayotda o'zi xoxlayotgan narsalarga erishish, tengqurlari o'rtasida obru-e'tibor topish, to'laqonli yashashga intilish (o'rinlar yig'indisi 3,48; 64,5%) kabi motivlar ham ular hayoti va faoliyatini belgilashda muhim ahamiyat kasb etayotganligi qayd etildi.

4-jadval
Voyaga yetmaganlarda jinoyat motivlari shakllanishiga ta'sir etadigan zamonaviy tabiiy-biologik, ijtimoiy-iqtisodiy, tarbiyaviy-psixologik omillarning ko'rinishlari (n=167).

№	M A N B A L A R	Tanlov natijalari	
		O'rin	Foiz
1.	Voyaga yetmaganlardagi tabiiy-biologik ehtiyojlarning vaqtida va me'yorli qondirilmasligi	1,46	91,6
2.	Oilada voyaga yetmaganlarga xos ijtimoiy-iqtisodiy motivlarning me'yorli ta'minlanmaganligi	2,00	85,4
3.	Voyaga yetmaganlarga xos tarbiyaviy muhitning yetarlicha va barqaror ta'minlanmaganligi	2,12	72,6
4.	Tarbiyachi mas'ullarning voyaga yetmaganlar rivojlanishini ta'minlaydigan jismoniy, ijtimoiy-madaniy va individual psixologik omillar ta'siridan yetarlicha xabardor emasligi	2,22	82,6

Biz navbatdagi tadqiqotlarimizda voyaga yetmaganlarda jinoyat motivlari shakllanishiga ta'sir etadigan zamonaviy tabiiy-biologik, ijtimoiy-iqtisodiy, tarbiyaviy-psixologik omillarning ko'rinishlari va ularning ta'sir darajasini baholash maqsadida anketa so'rovnomalaridan foydalandik (4-jadval).

Respondentlar javoblarini psixologik tahlil qilish natijalari shuni ko'rsatdiki, voyaga yetmaganlarda jinoyat motivlari shakllanishiga ta'sir etadigan turli omillar ichida eng xavfli hamda shaxs va jamiyat hayotida ayanchli oqibatlarni keltirib chiqaruvchi omillar bu - voyaga yetmaganlardagi tabiiy-biologik ehtiyojlarning vaqtida va me'yorli qondirilmalik holatlari (o'rinlar yig'indisi 1,46; 91,6%), oilada voyaga yetmaganlarga xos ijtimoiy-iqtisodiy motivlarning me'yorli ta'minlanmaganligi (o'rinlar yig'indisi 2,00; 85,4%), tarbiyada mas'ullarning tarbiya jarayonlarida voyaga yetmaganlar rivojlanishini ta'minlaydigan jismoniy, ijtimoiy-madaniy va individual psixologik omillar ta'siridan yetarlicha xabardor emasligi (o'rinlar yig'indisi 2,22; 82,6%), voyaga yetmaganlarga xos tarbiyaviy muhitning yetarlicha ta'minlanmaganligini (o'rinlar yig'indisi 2,22; 72,6%) alohida e'tirof etdilar.

5-jadval

Yoshlarda uchraydigan jinoyat motivlarining mohiyati va ularning salbiy oqibatlari haqidagi voyaga yetmaganlarning tasavvur va bilimlarini baholash (n=357)

№	Madaniyat ko'rinishlari	Qisman tasavvurga ega (%hisobida)	O'rtacha biladi (%hisobida)	Yaxshi biladi (%hisobida)	Mukammal biladi (%hisobida)
1	Jinoiy xatti-harakatlarga moyil voyaga yetmaganlarni bilasizmi	17,4	28,2	35,1	19,3
2	Jinoiy xatti-harakatlar oqibatini tushunasizmi	21,5	29,6	32,3	16,6
3	Jinoiy xatti-harakatlarga moyillik qanday holatlarda yuzaga kelishi mumkin	32,8	28,6	21,4	17,2
O'rtacha umumiy ko'rsatkich		23,1	29,9	30,1	16,9

Shu o'rinda, biz yoshlarda uchraydigan jinoyat motivlarining mazmun-mohiyati va ularning salbiy oqibatlari haqidagi voyaga yetmaganlarning umumiy tasavvur va bilimlarini baholash maqsadida anketa so'rovnomasidan ham foydalandik. Psixologik-pedagogik baholash me'yorlariga tayanib, ularning bilim darajalarida quyidagicha ko'rsatkichlarni aniqladik (6-jadval).

Hozirgi voyaga yetmaganlardan xulq-atvordagi jinoyat motivlarining mohiyatini tavsiflash, uning tarbiyaviy jihatdan salbiy ko'rinishlarini ososlash, shaxs, jamiyat va millat taraqqiyotidagi og'ir oqibatlarini baholash taklif etilganda, ularning jinoiy xatti-harakatlarga moyil voyaga yetmaganlarni bilish holati: 17,4%i qisman tasavvurga ega ekanligi, 28,2%i bu haqida o'rtacha bilimga ega ekanligi, 35,1%i bu haqida yaxshi bilishi, 19,3%i juda yaxshi tasavvurga ega bo'lib, uni mukammal bilishi aniqlandi.

Ulardan jinoiy xatti-harakatlarning oqibatini tushunishi va uni baholash taklif etilganda, ularning 21,5%i bu haqida qisman tasavvurga ega ekanligi, 29,6%i bu haqida o'rtacha tasavvur va bilimga ega ekanligi, 32,3%i bu haqida yaxshi bilishi va hayotiy tasavvurlarga ega ekanligi, 16,6%i aniq tasavvurlar va mukammal bilimga ega ekanligi va ana shu me'yorlarda baholash kuzatildi.

Yoshlardan "Jinoiy xatti-harakatlarga moyillik qanday holatlarda yuzaga kelishi mumkin" deb so'ralganda, ularning 32,8%ida jinoiy xatti-harakatlarga moyillik sezilmaligi, bu borada qisman boshqalar haqida tasavvurga ega ekanliklarini, 28,6% voyaga yetmaganlar o'rtacha tasavvur va bilimga ega ekanliklarini, 21,4% voyaga yetmaganlar bu haqda yaxshi tasavvur va bilimga ega ekanliklarini, 17,2% voyaga yetmaganlar "xulq-atvorida jinoyat motivlari" bor bo'lgan yoshlarning ko'rinishlari, munosabat shakllari, yo'nalganligi va uning salbiy oqibatlari haqida juda yaxshi tasavvur va bilimlarga ega ekanliklarini bildirdilar.

Quyida olib borgan tadqiqotlarimiz va ularni psixologik tahlil qilish natijalari voyaga yetmaganlarda jinoyat motivlari shakllanishini oldini olish uchun ular tarbiyasiga mas'ullikni (kimlar ko'proq mas'ul va ogoh bo'lishi kerak) baholanishi o'rganilganda (6-jadval), natijalar quyidagicha ko'rinishni aks ettirdi: respondentlarning 100 % voyaga yetmaganlarning hayoti va tarbiyasida ot-onalar hamda ularning oila a'zolari doimiy mas'ul va ogoh bo'lishlari kerakligini, keyingi o'rinda shaxs tarbiyasida - uning o'zi mas'ul va ogoh bo'lishi muhimligi (o'rinlar yig'indisi 1,29; 92,0%), undan so'ng maktab rahbariyati, o'qish jamoalari hamda voyaga yetmaganlar tengqurlari uning tarbiyasida mas'ul ekanliklari va doimiy ogoh bo'lishlari (o'rinlar yig'indisi 1,55; 86,1%) yuqori ishonch bilan baholandi.

6-jadval

Voyaga yetmaganlarda jinoyat motivlari shakllanishining oldini olish uchun ular tarbiyasiga mas'ullikni (kimlar ko'proq mas'ul va ogoh bo'lishi kerak) baholanishi (n=322)

№	M A N B A L A R	Tanlov natijalari	
		O'rin	Foiz
1.	Voyaga yetmaganlarning ota-onalari va oila a'zolari	1,00	100
2.	Voyaga yetmaganlarning o'zi	1,29	92,0
3.	Maktab rahbariyati, o'qish jamoalari hamda voyaga yetmaganlar tengqurlari	1,55	86,1
4.	Huquq tartibot organlari	1,65	84,5
5.	Mahalla faollari va jamoatchilik	2,17	78,6
6.	Voyaga yetmaganlarning qarindosh-urug' va qo'ni-qo'shnilari	2,41	73,8

Voyaga yetmaganlarning tarbiyasida muntazam e'tiborda bo'lish, ular tarbiyasida yanada mas'uliyatliroq yondoshishida huquq tartibot organlari (o'rinlar yig'indisi 1,65; 84,5%), mahalla faollari va jamoatchilik (o'rinlar yig'indisi 2,17; 78,6%), qarindosh-urug' va qo'ni-qo'shnilar (o'rinlar yig'indisi 2,41; 73,8%) ham muhim tarbiyaviy ta'sir manbalari sifatida yaqindan yordam berishlari ko'rsatib o'tildi.

Xulosa:

1. Voyaga yetmaganlardagi mavjud ehtiyojlarning qondirilmay qolishi, hayotiy zarur bo'lgan moddiy va ma'naviy narsalarga o'zi xohlaganidek erishishga intilishi, tengdoshlari va jamoa orasida o'z mavqeyini barqarorlashtirish maqsadi, o'zini namoyon qilish va o'z ta'sirini o'tkazish uchun, «kuchlilik»ni qo'lga kiritish, o'z mavqeyini ortirish hamda boshqalarga ta'sir doirasini kengaytirish maqsadi ular xulq-atvorida jinoyat motivlari shakllanishiga muhim sabab sifatida ta'sir qilishi aniqlandi va bu jarayonning davomiyligi jinoyat xatti-harakatlarga tayyorgarlik, yo'nalganlik, natijalarga erishishni ta'minlash bosqichini ham ifodalaydi.

2. Voyaga yetmaganlar xulq-atvorida jinoyat motivining shakllanishi aynan shunday voyaga yetmaganlar yashayotgan oilalarda ota-ona munosabatlaridagi beqarorlik, tarbiyaviy jarayonlarga yengil-yelpi qarash oqibatida tarbiyaning yaxshi kechmayotganligi, oilaning moddiy va ma'naviy taqsimotidagi kamchiliklar, uzilishlar eng muhimi, oilaviy tarbiyada loqaydlik, beparvolik, o'zi bo'larchilikka qoldirish, e'tiborsizlik holatlarining hukm surishi natijasidir.

3. Voyaga yetmaganlarda jinoyat motivlari shakllanishining asosiy sabablarini aniqlash maqsadida o'zbek milliy-madaniy muhitida shakllanayotgan Voyaga yetmaganlar yoshlar, ularning ota-onalari, o'qituvchilari, tarbiya uchun mas'ul huquq -tartibot organlari va jamoatchilik bilan tadqiqot ishlari olib borilganda Voyaga yetmaganlarning yetarlicha tarbiyalanmaganligi, voyaga yetmaganlar taqdiri uchun ota-onalarning e'tiborsizligi, voyaga yetmaganlar turmushida iqtisodiy yetishmovchilikning ta'siri, hayotdagi yolg'on va aldanchi tasavvurlarga ishonish, hissiy-irodaviy holatining beqarorligi, unda tobelikning mavjudligi kabi omillar muhim sabab bo'lib qolayotganligi aniqlandi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitusiyasi. - Toshkent: O'zbekiston, 2017. - 80 b.
2. O'zbekiston Respublikasining "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi Qonuni, 2016 yil 14 sentyabr. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 37-son, 426-modda.
3. O'zbekiston Respublikasining "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni, 2008 yil.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. - Toshkent: Adolat, 2017. - 112 b.
5. Jabborov A.M. O'qituvchi etnopsixologiyasi. Qarshi "Nasaf" nashriyoti, 2015, -180 b.
6. Karimova V.M. Yoshlarda o'zbek oilasi to'g'risidagi ijtimoiy tasavvurlar. Psix. fan. dok. diss. - T.: ToshDU, 1994. - B.309.
7. Qodirov O.S.. Umumiy psixologiya // O'quv qo'llanma. - Samarqand, 2022.-250 b.
8. Qodirov O.S., Xotamov Sh.N.. Ijtimoiy psixologiya //Darslik. - Samarqand, 2023.-346 b.
9. Safarovich Q. O. et al. O'QUVCHILAR XULQ-ATVORI PROFILAKTIKASIDA MAQSADGA YO'NALTIRILGAN TARBIYAVIY TA'SIR MODELII //PEDAGOG. – 2023. – T. 6. – №. 2. – S. 382-386.
10. Safarovich Q. O. et al. TARBIYASI QIYIN O'QUVCHILARNING XULQ-ATVORI BILAN BOG'LIQ MUAMMOLARNI BARTARAF ETISH MASALALARI //PEDAGOG. – 2023. – T. 6. – №. 2. – S. 367-371.
11. Safarovich Q. O. et al. TEENAGER CHILD PSYCHOLOGY //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – T. 10. – №. 5. – S. 454-462.